

Ірина МАРАХОВСЬКА,
вчитель музики НВК № 4,
м. Куп'янськ, Харківська обл.

Форми організації навчальної діяльності на уроках музики (для класів, що навчаються за програмою розвивального навчання Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова)

Урок музики досить часто вважають і діти, і дорослі уроком-розвагою, а звідси – і недостатньо важливим. До того ж він лише один раз на тиждень і може легко загубитися серед інших уроків. В той же час багатогранність, різноплановість музичної мови має значний позитивний вплив на навчання учнів. Перш за все музика пробуджує емоції, а це вже є певним кроком до навчання. Л.М.Толстой зазначав, що справжнє пізнання дається серцем, ми пізнаємо лише те, що любимо, крім того, музика стимулює і пробуджує, пожвавлюючи учнів, розслаблює мозок і знімає стрес, змінює психологічний стан і дозволяє змінити темп навчання. Завдяки тому, що музика має математичну основу, вона стимулює роботу особливих електричних ланцюгів мозку, активізує та стимулює пам'ять. Було б зайвим говорити про виховний вплив музики на особистість дитина, яка розвивається та формується.

Слід зазначити, що робота з учнями, які навчаються за системою розвивального навчання, вимагає інших підходів та форм організації навчальної діяльності на уроках музики, ніж у традиційній системі. На сьогодні немає в Україні окремої програми "Музика", створеної за системою розвивального навчання, тому єдиним шляхом виходу з даної ситуації є адаптація традиційної програми "Музика" до класів, що навчаються за цією системою за допомогою різних форм навчальної діяльності.

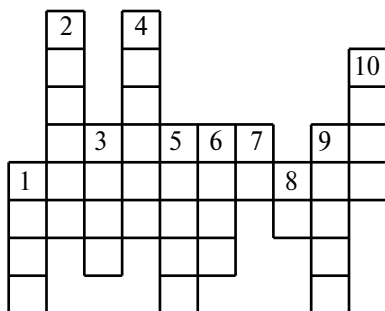
Програма О.Лобової "Музика" для 1–4 класів [4, с. 372–389] має розвивальний характер, забезпечує позитивні якісні зміни особистості, систематичний розвиток різноманітних здібностей дитини і, зокрема, її творчої активності. Програма базується на провідних педагогічних технологіях, зокрема і на системі розвивального навчання Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова, що є дуже важливим у роботі з учнями, які навчаються за системою розвивального навчання [2, с. 4].

Лише на перший погляд може здатися, що система розвивального навчання не має жодного значення і впливу на урок музики. Насправді ж дуже складно, навіть більше, неможливо вести урок

музики за традиційною системою в класах, які навчаються за системою розвивального навчання. До того ж, використання принципів, методів та форм розвивального навчання дозволяють значно активізувати роботу всіх учнів на уроці, розвивати творчість, здатність самостійно мислити, висловлювати власні думки, враження, а ще економити час уроку, робити його більш насиченим, цікавим, пізнавальним.

Перша проблема, яка виникає у вчителя музики, що проводить уроки музики в класах, які навчаються за системою розвивального навчання, це те, що готові визначення, поняття, терміни дітям не даються, як у традиційній школі. Вчителю слід не розказати все дітям, а організувати роботу учнів на уроці так, щоб до всього, у тому числі і нових термінів, вони прийшли самі. Це здається неможливим, адже в музиці багато понять, з якими необхідно ознайомити учнів і які треба просто запам'ятати. На допомогу вчителю тут приходять різноманітні загадки, відгадавши які за римою, логічним міркуванням, учні самостійно можуть назвати новий термін. Доцільно також використовувати музичні ребуси, кросворди, які будуються на основі вже вивченого матеріалу (доцільно використовувати зображення музичних інструментів, музичних знаків). Такі завдання сприяють розвитку логічного мислення дітей, що дуже важливо для навчання за системою розвивального навчання. Крім того, що під час їх розгадування вивчається новий термін, учні активізують та конкретизують вивчений матеріал, створюється ситуація успіху, що дає позитивний імпульс на весь урок. Розгадувати музичний ребус можна групами, в яких учні, що навчаються за системою розвивального навчання, вміють працювати (не витрачається час на організацію учнів у групи, а лише даються пояснення та завдання, необхідні на уроці музики). По закінченні розгадування ребусу (однакового для всіх груп), виступів від груп, під час яких кожна група показує свою відповідь, оцінює свою роботу, учні відразу розуміють, правильно виконано завдання чи ні, у чому були допущені помилки, а також чи правильно оцінили свою роботу.

Для розгадування музичних кросвордів також ефективніше використовувати групову форму роботи у порівнянні із фронтальною. На дошці, або великій наочності, діти бачать кросворд повністю, місце кожного завдання в ньому, наприклад "ТРИВАЛІСТЬ", 2 клас:

Після цього кожна група отримує по 1–3 завдання (в залежності від кількості завдань у кросворді та кількості груп дітей). Наприклад, I група відгадує 1, 2 завдання:

1. Важливий засіб музичної виразності, швидкість руху музики. (Темп).

2. V, знак дихання в музиці. (Цезура).

II група виконує 3 і 4 завдання:

3. Чергування звуків різної тривалості. (Ритм).

4. Інтервал від однієї тоніки до наступної. (Октава).

Для III групи завдання 5, 7:

5. Знак мовчання, перерва у звучанні музики. (Пауза).

6. Назвіть музичний знак (запис скрипкового або басового ключа). (Ключ).

IV група виконує завдання 6 та 8:

7. Назвіть ноту (запис половинної ноти MI).

8. Назвіть ноту (запис восьмої ноти CI).

V група виконує завдання 9, 10:

9. Частина ноти (Штиль).

10. Назвіть ноту (запис цілої ноти СОЛЬ).

Після відведеного часу завдання та відповіді озвучуються, клас погоджується або ні, показавши знаками рук, які використовують учні на уроках у класі. Тобто всі діти оцінюють відповіді товаришів. Так активізуються та перевіряються знання кожного учня в активній співпраці. Значно скорочується час на розгадування кросворду при високій активності кожного з учнів, а не лише активних дітей. Якщо ж кількість завдань у кросворді не ділиться рівнозначно на кількість груп, можливо дати "зайві" завдання обдарованим учням для виконання індивідуально або в парі.

Значне місце на уроці музики відводиться слуханню та аналізу музичних творів. В традиційній системі для цього використовується фронтальна форма організації навчання. Ефективність такої

форми у залученні кожного учня до активної роботи недостатньо висока, бо завжди є пасивні, сором'язливі, невпевнені в собі учні, що "відсиджуються" під час аналізу прослуханих творів. Допомогти таким учням здобути впевненість у власних силах, активізувати їх роботу може групова форма організації навчальної діяльності під час аналізу музичних творів.

Взаємодія "вчитель – група дітей, що діють спільно" є вихідною формою навчальної співпраці в системі розвивального навчання Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова. Саме групова робота може дати кожному учневі емоційну та змістовну підтримку, без якої багато дітей взагалі не можуть включитися в спільну роботу класу без примушення, дає можливість кожній дитині випробувати свої сили в ситуації, де немає тиснучого авторитету вчителя і уваги всього класу. Групова форма роботи дає вчителеві додаткові засоби залучення дітей у зміст навчання, можливість та необхідність органічно поєднувати на уроці "навчання" та "виховання", одночасно будувати людяні та ділові відносини дітей. Як зазначав В.В.Давидов, "Навчальна співпраця з однолітками передбачає розподіл між дітьми різних точок зору, що представляють різні сторони засвоюваного поняття. Зіткнення, конфлікт позицій приводять групу до формулювання суперечностей, що лежить в основі поняття. Визначення цієї суперечності є тим продуктом групової роботи, за яким дорослий може зробити висновок про наявність дійсно спільної роботи у дітей" [5, с. 147].

При цьому за вчителем залишається показ музичного твору, з попередньою вступною бесідою (за необхідності), а вже після прослуховування твору дається завдання групам. Завдання може бути однаковим для всіх у тому разі, коли воно є пошуковим, проблемним, передбачає висловлення вражень, почуттів від прослуханої музики. По закінченні обговорення в групах, від кожної групи виступає по одному учню – "спікеру". Вчителю необхідно залучати до різних ролей в групі, активної роботи всіх дітей, якщо у цьому виникає потреба. За висловлюваннями учнів формується дитяча думка, яка поєднує в собі всі основні ідеї висловлювань. Це означає, що висновок робить не вчитель, а самі учні, до висновку дітей педагог лише підводить.

Якщо ж необхідно дати характеристику різним властивостям музичної мови одного твору, після слухання музичного твору кожна група характеризує одну з властивостей. Наприклад, I група характеризує темп, II – ритм, III – мелодію, IV – динаміку та інше. Слухаючи виступи від груп, діти активно аналізують властивості музичної мови, доповнюють виступи однокласників, аналіз музики проходить в активному темпі.

Доцільно також давати творче завдання перед слуханням музики, яке учні потім будуть вирішувати в групах. Так, наприклад, можна без оголошення назви твору дати завдання придумати йому назву, або визначити персонажа твору (таке завдання можна використовувати вже в I класі). В традиційній системі також застосовують цей прийом, але різниця в тому, що при фронтальному опитуванні діти дуже часто повторюють думку тих, хто виступили першими, а при використанні групової форми роботи діти записують свою назву на аркуші паперу, і тому назви практично ніколи не повторюються. Важливо, щоб учні могли аргументувати свою відповідь, при необхідності довести свою точку зору у дискусії. Працюючи в групах, діти виявляють свою творчість, висловлюють свою думку без стороннього впливу.

Групову форму організації навчальної діяльності ефективно також застосовувати під час вивчення музичної грамоти. При цьому можна дати групам різні завдання, які є варіантами однієї теми. Наприклад, під час вивчення музичних розмірів у 3 класі групам даються записи ритмічних фрагментів із зазначенням розміру (2/4; 3/4; 4/4), а учні мають самостійно поставити тактові риси та позначити сильні доли. Виконані завдання оцінюються спочатку самою групою, потім перевіряються та оцінюються всім класом.

Можна дати всім групам одні умови, але завдання будуть різними. Наприклад, кожна група отримує завдання, в якому зустріться різноманітні знаки. I група виписує або рахує лише ноти, II група – лише паузи, III група – знаки динамічних відтінків, IV група – ключі, V група – четвертні паузи та ноти та інше. Виступаючи від груп, діти повинні назвати свої знаки.

Система розвивального навчання допомагає учням діяти самостійно без страху зробити помилку, бо помилятися можуть всі. Саме тому часто на уроках я даю дітям завдання, в яких треба знайти помилки. Це можуть бути неправильно записані стилі у нот, ключі, невідповідність тактових рисок розміру вправи та інше.

Для розвитку творчості учнів корисними будуть завдання, в яких кожна група складає, записує на аркуші та проплескує свою ритмічну вправу, учні з інших груп повинні її повторити, як у ритмічній грі "Луна". Важливим є те, що діти, а не вчитель придумує ритмічні вправи, учні одночасно є і творцями, і виконавцями, і слухачами. Групову форму роботи можна використати під час складання супроводу до пісні на дитячих музичних інструментах; виконанні 2- чи 3-голосного поданого ритмічного супроводу. В такому разі можна поділити на 2–3 групи (по рядах).

Музично-дидактичні ігри, такі як "Музичне лото", "Музична карусель" дозволяють закріпити, конкретизувати знання груп музичних інструментів, їх класифікації та особливостей (3 кл.). Спочатку учні в групах виконували завдання, запропоновані вчителем. Після того, як вони виконані, на наступних уроках можна запропонувати дітям самим придумати нові завдання або умови гри.

Поруч з груповою роботою використовую парну роботу, яка допомагає на етапі конкретизації та перевірки знань учнів. Для такої роботи доцільно використовувати невеликі завдання, що дозволяють перевірити якість засвоєння знань за певним розділом програми. Зазвичай, я пропоную дітям поділити завдання на дві частини та виконати учням свою частину завдання. Перевірка може здійснюватися наступним чином. Якщо завдання для всіх пар однакове, то одна пара працює біля дошки, перевіряється правильність виконання саме цього завдання всіма учнями і одночасно кожна пара перевіряє себе. Якщо ж завдання варіюються, то перевіряється завдання шляхом взаємоперевірки в парі, тобто перевіряється частина завдання, виконана іншим учнем.

Корисно використовувати для парної роботи такі завдання, які б давали змогу дітям аналізувати, логічно осмислювати та поєднувати вивчений матеріал як з однієї, так і з різних тем. Прикладом може бути робота з картками, наприклад:

Поєднайте термін та трактування:

ПОЛОНЕЗ		Парний бальний танець у швидкому темпі
ГОПАК		Швидкий енергійний танець, поширений серед кавказьких народів
ВАЛЬС		Чеський народний танець у швидкому темпі
ПОЛЬКА		Український народний танець, що виконується з поступовим прискоренням
ЛЕЗГИНКА		Старовинний бальний танець

Поєднайте відповідні за своїм складом балетні та оперні номери (4 кл.)

кордебалет		дует
па-де-гра		хор
падекатр		арія
па-де-де		тріо
варіації		квартет

Для роботи в парах можна запропонувати учням знайти помилки у нотних записах, відповідність тривалостей нот та пауз. Щоб учителю було легше контролювати прогалини в знаннях учнів, доцільно

використовувати в парній роботі кольорові олівці для кожного з учнів у парі.

Індивідуальну форму роботи я використовую у роботі з обдарованими дітьми та дітьми, що навчаються в музичній школі, тож мають вже певну базу знань, вмінь та навичок з різних видів музичної діяльності. Корисно для роботи в парах використовувати таку форму роботи, коли учень пояснює іншому матеріал. Це дає можливість "підтягнути" дітей, що з якихось причин відстали від вивченого матеріалу, а також закріпити знання тим учням, що вже засвоїли матеріал, адже коли дитина навчає, вона теж навчається.

Індивідуальну форму роботи доцільно використовувати під час вивчення нового матеріалу з музичної грамоти, адже для таких дітей це вже добре засвоєні знання, нічого нового, а значить і цікавого. В той же час, решта учнів повинна прийти до нових знань самостійно, а не почути готову відповідь, навіть з вуст однокласників, а не вчителя.

Бажано, щоб завдання для індивідуальної роботи були творчими, наприклад, складання ребусів або казок, із застосуванням нот; завдання "Ти — композитор" (придумати власну пісеньку на задану тему); "Добери інструменти для озвучування картини" (за поданою ілюстрацією явища природи).

Використання таких форм, як групова, парна, індивідуальна робота допоможуть вчителю музики внести в свої уроки неповторність, перетворять урок музики на справжню лабораторію педагогічної творчості. Бо саме урок музики — урок мистецтва, одна з провідних форм естетичного виховання у сучасній школі, має невичерпні ресурси для естетичного, емоційного, інтелектуального, морального розвитку дитини, формування її творчого потенціалу, становлення творчої активності. Багатство форм і методів, розмаїття видів музично-естетичної діяльності створюють реальні передумови для розвитку творчих здібностей, сприяють формуванню творчої мотивації вчинків дітей.

Л і т е р а т у р а

1. *Воронцов А. Б., Чудинова Е. В.* Учебная деятельность: введение в систему Д. Б. Эльконина — В. В. Давыдова, — М.: Издатель Рассказов А. И., 2004. — 304 с.
2. *Лобова О. В.* Уроки музики в 2 (1) кл. почат. шк.: Посібник для вчителя, — К.: Освіта, 1998. — 63 с.
3. *Освітні технології: Навчально-методичний посібник.* / Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська Л. М. та ін.; За заг. ред. Пехоти О. М. — К.: А.С.К., 2002. — 255 с.
4. *Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи.* — К.: "Початкова школа". — 2006. — 432 с.
5. *Цукерман Г. Н.* Виды общения в обучении. — Томск: Пеленг, 1993. — 268 с.

Фізкультхвилинки природничої тематики (З досвіду роботи вчителів початкових класів екологічного ліцею № 24 м. Житомира)

Проти сонця на горбочку
Випинаються дубочки.
Сонечко їх зігрива,
Свіжий вітер повіва;
Так щоранку ті дубочки
Роблять вправи на горбочку —
І тому вони гінкі,
І тому вони стрункі.
Вийшли діти у лісок,
Заглянули за дубок.
Побачили зайчика,
Поманили пальчиком.
Зайчик, зайчик, пострибай,
Свої лапки виставляй (*діти стрибають, тримаючи руки вперед*).
Почав заєць танцювати (*всі танцюють*)
Малих діток забавляти.
Разом з зайчиком скоріше
Потанцюєм веселіше (*діти продовжують танцювати*).
Трава низенька-низенька
Дерева високі, високі, високі,
Вітер дерева гойдає, нахиляє,

Птахи віждлітають, (*2 рази*)
А діти тихенько за парти сідають.
Прокидаються квітки —
Розпускають пелюстки.
Вітерець дихнув легенько,
Пелюстки гойднув тихенько.
Ми — берізки і кленці,
В нас тоненькі стовбурці, (*встати*)
Ми в стрункі стаєм рядки,
Сутеніє... і квітки
Закривають пелюстки,
Голівками гойдають.
Сонечко проснулось, (*піднятися, потягнутися*)
В різні боки повернулось, (*покрутитись*)
Кругом себе обернулось,
Стали квіти оживати, (*підняти руки, поворушити пальчиками*)
Пташки пісеньку співати, (*потерти руку об руку*)
Стали діти танцювати,
Миле сонечко вітати (*покрутитись і простягнути руки вгору, вдихнути і опустити руки, видихнути*).